

TÜRK KÜLTÜRÜNÜN HİNDİSTAN UYGARLIĞINA ETKİSİ

Influence of Turkish culture on the Indian Civilization

Bota BOKULEVA*

Rauşangül AVAKOVA**

Jenisbek ABELDAYEV***

ÖZET

Bu çalışmada Hint medeniyetinin gelişmesinde Türk dünyasıyla kültürünün tesir ve nedenleri araştırılmıştır. Hint mimarisinde, mutfağında, Hint edebiyatında, sanatında ve diğer kültürel alanlarda Türk dünyasının ve İslâmiyet'in etkilerinin hissedildiğini açıklanmaktadır. Türk asıllı kaynaklar, Türkiye ile Hindistan arasındaki dil ve medeniyet ilişkilerinin neticesinde ortaya çıkmıştır. Hint dilindeki Türk kökenli sözler birkaç asırlık tarihi geçmişi olan tarihi ve kültürel ilişkilerin numunesi gibidir. Çeşitli yapılara sahip olan Türk lehçeleriyle Hintçe'deki sözcüklerin değişimine coğrafi, kültürel, tarihi ve sosyal etkenlerin sebep olduğu düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Türk kültürü, Hint dili, Hint medeniyeti.

ABSTRACT

This paper discusses factors of influence of Turkic culture to Indian civilization. Turkic-Islamic influence is reflected in Indian architecture, literature, art and in other spheres of culture. The borrowed elements are a result of Turkic-Indian cultural-linguistic interrelation. Turkic loan-words in Hindi are representative of historical-cultural connection that proceeded a few centuries. The author drew conclusion that on the exchange of lexical units between different structures Hindi and Turkic languages was based on geographical, cultural, historical and social factors.

Keywords: Turkic culture, Hindi language, Indian civilization.

Türk lehçeleri ve kültürü geniş bir coğrafyaya yayılmış, pek çok komşu dil ve uygarlıklarla ilişki kurmuştur ve bugün de bu temaslarını devam ettirmektedir. Hint dillerinin mevcut ve eski diğer dillerle bağlantılı olması bu dilin canlı bir tarihi gelişim süreci yaşadığının bir

* Doktora Öğr., El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Almatı, Kazakistan, aknazar0909@mail.ru

** Prof. Dr., El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Almatı, Kazakistan, raushan.avakova@kaznu.kz

*** Okutman, El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Almatı, Kazakistan, zhenis_almaty@mail.ru

delilidir ve onu ilmi açıdan incelemenin, yalnızca Hint dillerinin tarihi değil, aynı zamanda diğer komşu dillerin tarihi için de ilmi önemi büyüktür.

Hindistan topraklarına Müslümanların ilk defa girişi VII. yüzyıl gibi erken bir dönemin olayıdır. Fakat o dönemdeki seferlerin Hindistan'ın diğer bölgelerine yaptığı etki zayıftı. XI. yüzyılın ilk yarısında ise Hindistan adeta Müslüman Türklerin hücumlarının merkezine dönüşmüştür. Hindistan'da ilk Türk İslâm seferi 1001'de gerçekleşmiştir. O dönemde derebeylik düzenin dağınıklığını yaşayan Hint ricalıkları (prenslikleri) bu saldırılara karşılık veremediği geride bırakılmak zorunda kalmışlardır. Süreç içerisinde Kuzey Hindistan'da Müslümanlar hâkimiyeti altında büyük bir devlet olan Türk Sultanlığı kurulmuştur. Taarruzunu güneye doğru devam ettiren bu devletin teşekkülü, Hindistan tarihi ve kültürüne büyük bir etkide bulunmuştur. Bu dönemden itibaren mimarlıktan, edebiyata, sanattan, yazıya ve mutfak kültürüne, bütün kültürel sahalarda İslâmiyet'in etkisi görülmeye başlanmıştır.

Tarihi ve Kültürel Etkiler

Çeşitli Türk kavimlerinin Hindistanla olan ilişkileri çok erken tarihlerde başlamıştır. M.Ö. III. yüzyılda Mauriya Hanedanı çökünce Hindistan'da Şak ve batıda İskit (adını taşıyan Orta Asyalı Türk boyu Hindistan topraklarına geçerek yerleşmişler ve "Hint-Saka" adlı devletin esasını oluşturmuşlardır. Hint-Saka devletinin ünlü hükümdarı olan Maues ile oğlu Az'in iktidarı esnasında devlet sınırı Keşmir'in güneyine doğru uzanmıştır¹.

Hindistan'da özel bir sosyal tabaka oluşturan Racputların teşekkülünde Orta Asyalı Saka, Kuşan ve Hun Türklerinin etkisi büyüktür. Racput topluluğunun oluşumuna yaptıkları bu etki doğrudan değilse bile, söz konusu süreçte özel bir yeri olduğu yadsınamaz. Babur Şah'ın seferleri gibi Sakaların da Hindistan topraklarında hâkimiyetlerini kurmaları, eskiden Doğu Türkistan'da yaşayan Yüe-Çi aşiretinin baskısından kaynaklanmış olabilir. Orta Asya'nın yerlisi sayılan Sakaların bir parçası işgalci kabilelere tabi kalmışlar, diğer bir bölümü ise güneye doğru göç etmişlerdir².

X. yüzyılın sonlarından itibaren Türk İslâm kuvvetleri Hindistan'a ekonomik ve dini sebeplerle akınlar başlatmıştır. Ricalıkların zayıfladığı bir döneme denk gelen Hint Hanedanları bu taarruzları savuşturamamış, darmadağın bir hale düşmüş ve bunun sonucu Hindistan'ın kuzeyinde Müslüman iktidarında 206 yılında büyük Dehli Türk Sultanlığı adında bir devlet kurulmuştur. Bu devletin kurulması Hindistan'ın tarihinde köklü değişikliklere yol açmıştır. Hindistan Müslüman dünyasıyla karşı karşıya gelmiş ve her iki medeniyet birbirlerini yakından tanıma şansını bulmuşlardır. Dolayısıyla Hindistan'da Türk Sultanlığının kurulmasıyla, bölgede Müslüman dünyasına açılan bir kapı oluşmuştur. İslâm mefkûresi Sind topraklarına VII. yüzyılda sirayet etmekle birlikte Hindistan'ın diğer bölgelerinde IX. yüzyıldan itibaren yerleşmeye başlamıştır. Dehli Sultanlığında İslâm, devlet dinidir.

Hindistan'a ilk Türk İslâm askeri seferleri ise yukarıda da belirttiğimiz üzere 1001'de başlamıştır. Daha sonra başkenti Gazne olacak olan bu devletin hükümdarı Mahmut (998-

¹ Shrava Satya. **Sakas in India**. Delhi: Pranava Prakashan, 1981. s.3-8.

² Artıkbaev J.O. **İstoriya Kazahstana**, Almatı, 2006. s.72.

1030)'un ordusu Pencap'ı ele geçirmiştir. Sultan Mahmut'un ordusuna mukavemet göstere-meyen Peşaver Tacası Jaipal mağlup olmuş, bu dönemden başlayıp 1026'ya kadar Sultan Mahmut Hindistan'da ilerleyişini devam ettirmiştir. Sultan Mahmut, Hindistan'ın tapınakla-rını imha ederek bol servet elde etmiş, böylelikle seferlerinden büyük bir ganimetle geri dönmüştür. Bunun yanında medreseler açılmış ve İslamiyet yayılmıştır.

Sultan Mahmut, Kuzey Hindistan'ın engin topraklarına, yani Somnath'tan (Kathiya-var) Kanovca'ya (Gang) kadar genişleyerek büyük savaşlar yapmış, fakat kendi iktidarını ancak Pencap'ta tesis edebilmiştir. Sultan Mahmut'un halefleri Selçuklular tarafından maruz bırakıldıkları tehditlerden dolayı başkenti Gazne'den Lahor'a taşımışlardır.

Gazneli Sultan Mahmut'un vefatından sonra halefi olan Kutbettin Aybek (1206-1211) kendini Kuzey Hindistan'ın hükümdarı ilan etmiş, böylece Dehli Türk Sultanlığı ortaya çıkmıştır. Aybek öldükten sonra Gulyam Hanedanı, İltutmuş, Balaban, Kalaç Hanedanı, Tuğluklar, Seyyidiler (Bu sonuncu türk hanedanlığı değildir) Hanedanı sırayla iktidara gele-rek kendi hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir.

Hindistan topraklarında Türk hâkimiyetinin kurulmasıyla burada yeni bir dilin mey-dana gelmesi söz konusu değildir. Fakat yine de bu olay Hindistan'daki bütün dillerin geliş-mesinde belli bir etki yapmıştır. İlk, Hintlilerin yabancı dilli hâkimlerle bağlantı kurması dilin kelime hazinesine yeni sözcüklerin geçmesine neden olmuştur. İkinci olarak, Kuzey Hindistan'ın engin topraklarını birleştirmede bir dili bölge diline kadar yükseltmiştir, çünkü merkezî hâkimiyetin genişlemesi sonucu merkezde kullanılan dilin de uygulanma alanı ge-nişlemiştir. Bu, Khari-Boli lehçesinden kaynaklanan Hindustani lehçesidir.

Hindistan'da Müslüman sarayında uzun bir süre kullanılan dil Farsça olmuştur. Büyük Moğol İmparatorluğu devrinde bu dil resmi bir dil derecesine yükselerek XIX. yüzyılın baş-larına kadar varlığını sürdürmüştür. Bu koşullar altında Farsçanın Hint lehçelerine etki yapmaması mümkün değildir. Hindistan'da hâkimiyet tesis eden Gazneli Mahmut dâhil, Babür'ün ordusuna kadar, bölgenin Müslüman idarecileri bu coğrafyaya İran'dan değil, Ku-zeybatıdan, yani Orta Asya topraklarından gelmişlerdir. Bu hâkimlerin Türk olduklarına dair belgeler mevcuttur. Hindistan'da kullanılan lehçelere etki yapan dillerin asker arasında, orduda kullanılan bir dil olması kaçınılmazdır. B.Gafurov "Taciklerin Tarihi" başlıklı eserinde şöyle bir açıklamada bulunur: "M.Ö. 2. yüzyılın başlarında Orta Asyanın esas etnik ögesi yalnız Türkler değildi, aynı zamanda Tacikler de vardı ve onlar Gaznelilerin büyük bir kıs-mını oluşturuyordu. Yani Gazneli Mahmut'un ordusunda Tacikler bulunuyordu. Dehli'nin ünlü şairi Amir Hüsrev Dehlevi'nin kendi eserinde çağdaşı ve Bengal hükümdarı olan Buğra Han'ın ordu kadrosu üzerine dururken onların büyük bir kısmının Türkler ve Taciklerden oluştuğunu belirtmesi, bu görüşümüzü desteklemektedir. Bu bakımdan Hindistan'da Gazneliler ordusunda kullanılan dillerden birinin de Tacikçe olması mümkündür."

Hintçede Türkçe unsurlar azdır. Yine de Türkçenin Hindistan'a bu dili konuşanlarla girdiği de reddedilmez bir gerçektir. Büyük Moğol İmparatorluğunun kurucusu Babür Han'ın, yazılarında öz dili olan Çağatayca kullandığı bilinmektedir.

"Türkler, kendilerine dâhil olanları bütün iyiliklerine katarlar, zulümlerin zorbalığından kurtarırlardı. Onların hiddetinden korunmak için Türklerin gelenek ve göreneğine uy-mak ve yollarını takip etmek, devrin ileri gelenleri için adet haline gelmişti. Hasret ve tasa-

sını anlatmak ve yakınmak için Türklerle onların dilinde konuşmaktan başka çare yoktu. O yüzden Türkçeyi öğrenme mecburiyeti, zamanın bir ihtiyacı haline gelmişti”³.

Babür Han 18 Şubat 1483'te babasının iktidarda bulunduğu Andican (başkenti Fergana)'da dünyaya gelmiştir. Bu Orta Asyada siyasi buhranın yaşandığı bir dönemdi. Yurtta iktidarı ele geçirmek için taht kavgalarının, iktidar mücadelelerinin yaşandığı bir dönemdi. Bu duruma şahit olan Babür, babasının vefatından sonra beyler arasında devam eden çatışmalara katıldı. Beyleri bir araya getirerek Maverünnehr'de merkezî bir devlet kurmak istedi. Fakat bu fikir gerçekleşmedi, çünkü iktidarı ele geçiren Şaybani Han 1504'te Endican'a taarruz ederek bölgeyi kendine bağladı. O zaman Babür vatanını bırakarak Afganistan'a gitmeye mecbur kaldı. 1505-1515 yılları arasında Babür birkaç defa Orta Asya'ya dönmek istediysede bu yoldaki girişimleri başarısız sonuçlandı. Bunun üzerine Babür, Hindistan'ı ele geçirmek düşüncesiyle büyük bir hazırlık yaptı. Babür'ün bu kararı pek çok Afganistanlı mirzalar ve Orta Asya'dan beraberinde gelen yüksek rütbeli askeri komutanlar tarafından kabul gördü. Babür Afganistan ve Hindistan beyliklerini bir araya getirerek merkezî büyük bir devlet kurmayı amaçlıyordu. Onun bu fikri içinde buldukları tehlikeli durumda siyasi açıdan yerine bir karardı.

1519-1525 yılları arasında Babür Han Hindistan'a birkaç defa başarılı seferler gerçekleştirmiştir. Onun ordusunun ağırlığını Barlas, Celayir boyları ve Afganistan kavimleri oluşturmaktaydı. İlginç bir bilgi de, pek çok Hint derebeyinin Babür Han'la ittifak kurarak Hindistan seferinde ona askeri yardımda bulunmuş olmalarıdır. Babür'ün bizzat kendisinin bahsettiğine göre o Kabil'deyken ünlü Hintli Raca Rano Sango, kendi temsilcisi aracılığıyla Babür'e Dehli Sultanlığının son hükümdarı Lodi Sultan aleyhinde ortaklaşa bir savaş başlatma teklifinde bulunmuştur⁴.

Tarihi vakayinamelere göre Babür'ü Delhi Sultanlığının güttüğü siyasetten hoşlanmayan Pencap hükümdarları da desteklemişlerdir. Bu sayede Aralık 1525'te Babür, Pencap'ı hiç güçlük çekmeden ve direnişle karşılaşmadan hâkimiyeti altına almıştır. Pencap'a hâkim olmak Babür'ün ve askerinin moralini yükseltmiş, bundan sonra Babür, İbrahim Lodi ile savaşmak için harekete geçmiştir. Durum böyleyken İbrahim Sultan da boş durmamış, Delhi'den büyük bir orduyla hareket etmiştir. Babür Han ile İbrahim Lodi arasındaki büyük bir çarpışma Panipat şehri dolaylarında gerçekleşmiştir. Babür'ün askeri İbrahim Sultan'a kıyasla sayıca az olduğu halde, Babür tecrübesi ve askerî taktiği sayesinde galip çıkan taraf olmuştur. 21 Nisan 1526 tarihinde İbrahim Sultan çatışma esnasında vefat etmiştir. Panipat'ta gerçekleşen Babür'ün başarısı Lodi İmparatorluğunun kaderini değiştirmiş, Delhi Sultanlığına ait büyük şehirler Delhi ve Agra, Babür'ün eline geçmiştir. Hindistan tarihçilerinden biri bu olayı şöyle anlatır: “Panipat önlerinde kazanılan zafer Büyük Moğol İmparatorluğunun temelini oluşturdu. Bu devlet kendi kültürü ve kuvvetiyle Müslüman dünyasındaki en büyük İmparatorluk olarak kaldı. Öyle ki, Roma İmparatorluğu ile bile kıyaslanabilir”⁵.

³Kaşgari M. **Tübi bir Türki Tili**, Almatı, Ana Tili, 1993, 192 s., s. 9

⁴Babır Zahir-ad-din Muhammed Babırnama, **Kazak dilinde soyletken** B. Kojabekulu, Tolık 2-ci basılı, Almatı, Atatek, 1993, s. 81.

⁵Azımdcanova S., **İndiiskii Divan Babura**, Fan Yayınları, Taşkent 1960, s. 91.

Hindistan'ın pek çok derebeyleriyle gerçekleşen savaşlarda hep üstün gelen Babür, Hindistan'ı büsbütün hâkimiyeti altına almıştır diyebiliriz. Mart 1527'de uzun bir süre devam eden bir çarpışmada Babür yine zaferi kazanmıştır. Üstün yöneticiliği, dayanıklılığı ve silahlarının hazır bulunması Babür'ü hep zafere ulaştırmıştır. Ancak Babür Han'ın hâkimiyeti Hindistan'da uzun sürmemiştir. Aralık 1530'da Babür, Agra'da vefat etmiştir. Hâkimiyet dönemi kısa sürmesine rağmen Babür Hindistan'ın ekonomik, siyasi ve kültür açısından gelişmesine büyük emek harcamıştır.

Hindistan'a Orta Doğu ülkeleri tarafından yapılan askeri seferler Müslümanlar hâkimiyetindeki bir devletin teşekkül etmesine ve İslâm'ın geniş bir çapta yayılmasına sebep olmuş, dolayısıyla Hindistan'ın kültürü ve edebiyatına büyük bir etki yapmıştır. O dönem tarihçilerinden Ziyaeddin Barani'nin yazdıklarına göre Delhi, Bağdat, Mısır ve yeni İstanbul'la rekabete geçebilen büyük şehirlerden birine dönüşmüştür.⁶

Kelime Hazinesi

Hintçedeki Türkçe öğeler, Türk ve Hint kültür ve dil ilişkilerinin sonucudur. Yabancı kelimeler ise yüzyıllık tarihi içeren tarihi ve kültürel bağlantıların yeni bir görünüşüdür. Yapı bakımından çok değişik olan Türk lehçeleriyle Hintçe kelime unsurlarının birbirleriyle alış verişi olayına coğrafik, kültürel, tarihi ve sosyal etkenlerin neden olduğu söylenebilir.

Eğer diğer bir dilin sosyal önemi güçlenirse o zaman insan o dilden yeni kelimeler alarak onun uygulanmasını kuvvetlendirir, o dili öğrenmesiyle kendisinin belli bir sosyal duruma sahip olduğunu ispata çalışır. Örneğin, Hint topraklarında İslâm'ın yayılması Arapçaya olan ihtiyacı arttırmıştır, çünkü Arapçayı öğrenme dürüstlüğü ve barışın sembolünü teşkil ederdi. Farsça ise orta dönem Hindistan kültürü ve edebiyatının parlak bir belirtisidir. Bununla birlikte Farsçanın resmi dil olması için bu dile olan ilgiyi de doğal kılmaktadır. Hindistan topraklarında Türkçeye ihtiyaç duyulduğu dönem ise Babür hâkimiyetine denk gelir. Türk Lehçelerini (Eski Özbekçe, Türkçe, Çağatayca) bilmek o dönem için yüksek kültüre sahip olmanın, bilgili ve görgülü olmanın nişanesiydi.

Kelime alış verişi çoğunlukla çok ihtiyaç duyulduğunda veya kabul edici millet tarafından diğer dile ilgi duyulduğunda gerçekleşir. Ancak yeni nesneleri adlandırma sürecinde sözcüğün ayrı bir manayı karşılamaması söz dağarcığı inovasyonunun tek kaynağı değildir. Bu sürece aynı zamanda dilin birkaç iç etkeni de etki yapar. Onların biri de kelimenin günlük konuşmada çok kullanılmayıdır. Çok kullanılan sözcük hemen hatırlanır ve günlük konuşmada canlı olarak varlığını sürdürür. Çok nadir kullanılan sözcükse kaybolmaya yüz tutar, onun yerini diğer bir dilden geçen ve telaffuza uygun olan kelimeler alır.

कवुरमा (qavurmā) *kuirma*, *kuirdak* (böbrek kızartması) sözcüğü Hintçeye geniş toprağa sahip, hayvanları çok anlamında Türk yurdundan yeni yemeğin adı olarak geçer. कुरता (kurta) *gömlək*, *mont*, *palto* kelimesi Hint erkeklerinin milli giysisi olan *dhoti* (sarı gibi belden aşağıya doğru sarılan erkek elbisesi)'nin rahatsız bir elbise olduğundan, hem bedeni büsbütün kaplayan bir elbiseye ihtiyaç duyulduğundan erkek giysisi olarak Müslümanlarla

⁶ Rabınoviç İ.S., **Sorok Vekov İndiiskii Literaturı**, Moskova 1969, s. 79.

birlikte “kurta-pacama” girmiştir, çünkü bu hava sıcakken giyinir ve çok hafif, ince ve rahat bir elbisedir.

Hintçede yer alan Türkçe kelimeler yaşamın çeşitli alanlarını kapsar. Bunlar günlük tüketim eşyaları, yemekler, akraba ve giysilerin adlarını karşılayan kelimeler ve askeri terminolojidir.

Tüketim Eşyaları: Hintçede aile ve yaşama ait terimler aslında kendi öz kelimeleri ve Arapça, Farsça asıllıdır. Buna rağmen günlük yaşamda, ev işlerinde kullanılan ufak tefek eşya isimleri arasında Türkçeden geçmiş sözcükler de mevcuttur. Örneğin, कैची (qayıncı) – makas, चाकू (çaku) – çakı, mutfak bıçağı, चिलमची (cılamca) – yıkanmak için kullanılan tas, leğen, बरमा (barma) – burğu, delgi, बुचा (bukca) – bohça, चकमक (cakmak) – çakmak, कनात (kanat) – perde, yatağın görünmemesi için önüne çekilen perde, सन्दु (sanduk) – sanduka, sandık, छात्री (catra) – çadır, dam, तदुर (tandur) – tandır, सुरमा (surma) – sürme, kirpik diplerine sürülen siyah boya, गलीचा (galıca) – halı.

Yemek İsimleri: कवुरमा (kavurma) – kavurdak, kızartılan böbrek ve et, समोस (samosa) – üçgen şeklinde ve katmerli börek, samsa, बुजा (buza) – boza, bira. Bizde Rusça asıllı olarak bilinen “kefir” kelimesinin aslı Türkçedir, ढे फिर (kefir) – ayran, पुलाव (pulau) – pilav, शोरबा (sorba) – çorba, sebzeler katarak koyun etinden pişirilen yemek, क बाब (kabab) – kebab, et kızartması.

Akrabalık İsimleri: आगा (aga) – ağabey, दादा (dada) – dede, baba, आपा (apa) – abla, बीबी (bibi) – hanım, eş, आबा (aba) – baba, babalık, ख़ातुन (hatun) – kadın, hanım.

Elbise İsimleri: कुरता (kurta) – gömlek, yelek, कुरती (kurti) – yelek, bluz (kadınlar için), चोगा (coga) – bornoz, entari, ropdöşambır, deve yününden yapılan uzun yenli elbise, बुरका (burka) – uzun yağmurluk, muşamba, कुरब (jurrab) – çorap.

Hintçeye geçen Türkçe kelimelerin en büyük kısmını askeri terminoloji oluşturmaktadır. Doğuda derebey toplumunun sosyal ve siyasi yapısında ordunun her zaman ayrı bir yeri vardır, çünkü teşekkül açısından derebeylik sistemi esasta askeri bir kurumdur. İdare ve askeri isimlerin (askeri bölükler, rütbe ve silah isimleri) ekseriyetle Türkçe olması Türklerin siyasi ve idari açıdan egemen olduğunun bir delilidir.

İlkin silah isimlerini gözden geçirelim: Hint milletini boyunduruğu altına alarak büyük toprağa sahip olan Türklerden onlar silah isimlerini bolca almışlardı. Örneğin, तमनचा (tamanca) – tabanca, तोप (top) – top, बन्दूक (banduk) – tüfek.

T. Baycanov *tabanca* kelimesinin Kazakçaya Arapça ve Farsça üzerinden geçtiği görülmektedir, U. Alcanbayeva ise “Arapçadaki Türkçe Sözcükler” adlı doktora tezinde bu kelimenin Arapçaya geçmiş Türkçe kelime olduğu kanısındadır ve Hindice İzahlı Sözlükte de bu kelimenin aslı Türkçe olduğu belirtilmiştir. Biz, son fikrin gerçeğe uygun olduğu kanısındayız. Bu kelimenin Türkçe olduğuna dair şu delili öne sürebiliriz: “Eski Azerice bir kelime

olan tabanca (tokat, şamar) tap (vurmak, kendinden itmek) fiilinden türer ve semantik değişime uğrayarak çağdaş Azericede “tabanca” anlamını kazanmıştır⁷.

Silahın şekilleri değişince onların isimleri de aynı kalmaz. Barutlu silahlar icat edilince yayın yerine artık tüfek geçmeye başlar. तोप (top) – top ve बन्दूक (banduk) – tüfek, silah sözcüğü Hindice İzahlı Sözlükte Arapçadan geçmiş kelime olarak gösterilir, fakat Büyük Hindice ve Rusça Sözlükte ise Türkçe asıllı bir kelime olduğu kaydedilir.

Böyle tartışma götürür sözcüklere çok rastlanır, çünkü Arapça ve Farsçaya Türkçeden geçmiş kelimeler onların öz sözcükleri olarak öyle kaynaşmıştır ki, bazen onlar Arapça ve Farsça olarak gösterilirler. M. Ş. Musatayeva ile L. A. Şelyahovskaya'nın “Türkizmlerin Kelime Yapma Sözlüğü” adlı eserinde अमीर (amir) – *emir*, सुलतान (sultan) – *sultan*, मालिक (malik) – *padışah*, hükümdar, वाजीर (vazir) – *vezir* gibi Arapça kelimeler Türkçe asıllı olarak gösterilir, ancak bu U.Alcanbayeva'nın tezinde ve Hindice İzahlı Sözlükte öz Arapça kelimeler olarak belirtilmiştir.

Hindicede mevcut olan Kazakça “orda” kelimesi iki türlü manaya sahiptir. İlki erkeklikte उर्दू (urdu) – *asker, ordugah*, ikincisi dişilikte *Urduca* anlamındadır. Bu sözcüğün anlamları Kazakçadan tamamen uzak askeri mana ve dil ismine dönüşmüştür. “Orda” kelimesine dair Kazakça Kısaca Etimolojik Sözlükte şöyle bir açıklama mevcuttur:

“Orda” kelimesi bütün Türk lehçelerine ortaktır, eskilerde onların göçebe kabileleri, ittifakları ve bu ittifakların hükümdarlarının oturduğu merkeze denmiştir. Örneğin, Hanların, Beklerin iktidarını yürüttüğü yerlere Ak Orda, Gök Orda, Altın Orda vs. dendiği gibi. Bizce orda kelimesi “orın” yani yer kelimesiyle aynı kökten türer. Orda sözcüğünün birşeyin çok toplandığı yer anlamından asker, kol manası meydana gelmiştir. Orda (Urdu) kelimesinin bu anlamda kullanılması Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde hâlâ canlı olarak korunmaktadır. Orda kelimesi Rusçaya da sirayet ederek “silahlı asker, istilacı, işgalci asker” anlamında kullanılmaktadır⁸.

Çağdaş Kazakçada “karaul” (bekçi) sözcüğünün savaş alanında kullanılan birkaç anlamı mevcuttur: 1) asker, askeri birlik; 2) silahın ucunda bulunan nişanı düzeltici alet; 3) bekçi, muhafız. Karaul sözü askeri seferde önde yürüyen, gördüğü ve bildiğini haber veren ufak askeri bekçi ve asker kavramını bildirir⁹.

Bu sözcük Hintçeye askeri manasını koruyarak geçmiştir. Hintçe-Rusça Sözlükte किरावल (kiraval) – *güvenlik, devriye, ön siper*, कराबीन (karabin) – *karabina* kelimeleri askeri terim olarak o kadar geniş anlam kazanmıştır ki, hatta Rusçaya da hiç değişmeksizin geçmiştir ve canlılığını sürdürmektedir.

⁷Turkskoe yazıkoznaniye, Materialı III vsesoyuznoy turkologičeskoy konferenstii, Taşkent, 1985. s. 52

⁸ Kazak Tilinin Etimologiyahk Sözdüğü, Almatı 1966, s.1153-1154

⁹ Bayjanova T., Kazaktın Askeri Leksikasının Tarihi, Kazak İlimler Akademisi Almatı 1993 (Doktora tezi). s.231.

Askeri gereçlerden en önemlisinin tuğ olduğu zaten bellidir. Tuğa, bayrak, sancak da denir. Hindiceye sirayet edeni बिराक (bairak) – *bayraktır*. T.Baycanov, “Börülü bayrak eski Türklerin seferber olduğunda yanında tuttuğu cengâver askerinin bayrağının adıdır,”¹⁰.

Mimarlık

Mimari anıtlardan bahsedecek olursak, Delhi Türk Sultanlığı esnasında Hindistanda İslâmî yapıların üstünlük kazanması, ayrıca camilerin, minarelerin, mezarlıkların ve medreselerin inşa edilmesi dikkati çeker. Heykelle süslenmeksizin yapılan fakat uygun, oranlı ve muhteşem yapılar Hindistan için bir yenilik sayılmıştır.

Hindistan toprağında günümüze kadar varlığını sürdüren anıtlardan biri, Yeni Delhi'nin güneyinde bulunan Kutb Anıtının merkezi sayılan Kuvvet ül İslam Camiidir. Bu tesisi Delhi Sultanlığının ilk sultanı Orta Asyalı Türk (Türkmenlerin Halac boyundandır) Kutbuddin Aybek yaptırmıştır. O günden itibaren Hint İslâm mimarlık sanatının temeli atılmış sayılır¹¹. Birkaç yüzyılı bulan ve müslüman hâkimiyeti sırasında geniş çapta yürütülen inşaat işleri devam ederek yeni şehirleri meydana getirmiştir.

Tarihi anıtlardan biri de Kutbeddin Aybek'in 1500'de yaptırdığı Delhideki ünlü “Kutub Minar” minaresidir. Memlukler tarzında aşağı kısmı kırmızı taşlardan yapılan ve yüksekliği 72,6 metreyi bulan beş katlı Kutub Minar'ın her bir katı minareyi halkalayarak yerleşen promenatlardan ibarettir. İlk üç katı kırmızı kumluktan, diğer ikisi ise mermer levhayla kaplıdır. Yukarıya çıkabilmek için merdiven yapılmıştır. İlk iki katı büyük Arapça harflerle süslenerek Kuran Ayetlerini içermektedir.

XIV. yüzyılın başlarında hükümdar olan Alaeddin Kalaç, Kutub Anıtının yanından Siri şehrini yaptırmıştır. Şu anda bu şehrin kalıntısı bile yoktur. Kutub Anıtında bulunan Ali Darvaza'nın özelliği ise işlemlerinin beyaz mermerden yapılmasıdır.

Moğol Hanedanının ilk padişahı olan Babür 1526 tarihinde Panipat civarında meydana gelen çatışmada Lodi Hanedanına yaman bir darbe indirmiştir. Babür dört sene içerisinde Hanedanın temelini atarak Hindistan'ın büyük bir kısmında yıllarca sürecek hakimiyetini kurmuştur. Hanedanın oluşmasında Afganistanlı padişah Şerhan'ın büyük payı vardır. Şerhan'ın 15 yıllık iktidarı süresinde milli mimarlığın gelişmesine de emeği geçmiştir. Moğol tarzı, Hindistan mimarlığında tam bir devri ihtiva eder. Yapıların hepsini üç esas kategoriye ayırabiliriz: Hisar Saray veya Şehir Kale, Mezarlıklar ve Camiler. Delhi'de bulunan ve eski hisarlardan Purana Kila veya Cahanpanak şehir kalesinin içerisinde padişah odaları, özel ve içtimai bekleme salonu, cami, harem, bununla birlikte fonksiyonel yapılar olarak bilinen ambarlar, hamamlar ve havuzlar mevcuttur. Purana Kila'da bulunan Kuila Kuhna Camisi bihassa Moğol mimarlığının numunesidir. Sazaramdaki Şirhan Mezarlığı ise Tuğluklularla Lodiler Hanedanlarının yaptırdığı sekiz köşeli mezarlıkların en başarılısıdır.

¹⁰ a.g.e., s.48.

¹¹ Francis Robinson, *The Mughal Emperors and the Islamic Dynasties of India, Iran and Central Asia*, s.77.

Şirhan, Babür'ün oğlu Humayun tarafından tahtan devrilerek Delhi'de Türk-İslâm kültürünün devam etmesini sağlamış ve Hindistan hükümdarlığına kendi oğlu Ekber Şah'ı getirmiştir.

Ekber Şah'ın iktidara gelmesiyle o güne dek görünmeyen inşaatlar başlamıştır. Onun hükümdarlığı sırasında İran tarzı Hint ve Budist mimari tarzı bir arada kullanılmaya başlanmış ve sonuçta yeni ve eşi görünmeyen bir mimari üslup meydana gelmiştir. İşte bu tarzla yapılanlar arasından şunları ayrıca belirtmek gerekir: Delhi'de bulunan Humayun Mezarlığı ve diğer inşalar, Ekber Şah'ın kısa bir süre için kendine başkent yaptığı Fatihpur Sikri Kalesi, ayrıca Agra'daki Ekber'in kendi mezarlığıdır. Ekber Şah, şehir-hisarı yaptıırken Hint İslâm tarzının kullanılmasını istemiştir.

Ekber Şah'ın oğlu Cihangir'in inşaata ne yeteneği ne de isteği olmuştur. Cihangir'in varisi Cihan Şah, Moğol mimarlığını daha da geliştirerek zirveye ulaştırmıştır. Bunun somut delilini Agra'da bulunan Tac Mahal'de açıkça görmekteyiz. Tac Mahal'i yaptırmadan önce Cihan Şah'ın ustalarının mermeri bir inşaat malzemesi olarak kullanmaya başladıkdan sonra içtimai ve özel kabuller salonu Divan-e Khasi ile Divan-e Am'in geniş odalarını, bilhassa Agra Hisarındaki Moti Camisini inşa ettiklerini biliyoruz.

Cihan Şah'ın erken vefat eden sevgili eşi Mümtaz'ın anısına yaptırttığı Tac Mahal Mezarlığı İslâm usulünde yapılan yapıların başında gelmektedir. Cihan Şah bu yapıyı gerçekleştirmek için Doğunun en ileri gelen inşaatçıları davet etmiştir. Bu eserin yapılmasında önemli katkıda bulunanlardan biri ünlü Türk mimarı Mimar Sinan'ın çırağı Osmanlı Türklerinden Üstad Muhammet İsa Efendi'dir. Mezarlığın taslağını yapmaya Hindistan, Orta Asya, İran ve Arabistan'ın üstatları katılmıştır. Cihan Şah, mezarlığın yapılacağı yer olarak Yamuna nehrinin sağ kıyısını seçmiştir. Eserin yapılmasına 20 bine yakın işçi katılmış ve bu yapının inşası 1631'den 1647'ye kadar devam etmiştir.

Platformda yerleşen beş kubbeli ve minareli Tac Mahal'i fiskiyeli bahçelerle havuzlar takip eder. Onun beyaz mermerden yapılan duvarları ve siperleri değerli ve yarı kıymetli taşlarla süslenmiştir (bu değerli taşlar 1857'de İngilizlerin Agra'yı kuşatması sırasında yağmalanmıştır).

Edebiyat

Dehli Sultanlığının devlet dili olan Farsçanın gelişmesi Hindistan'da bu dilde edebiyatın, ayrıca şiirin meydana gelmesini sağlamıştır. Bununla birlikte Kuzey Hindistan'da Hint grameriyle Farsça Arapça sözcüklerin bir araya gelmesi suratiyle Urduca'nın meydana gelmesine büyük bir etki yapmıştır. "Urdu" kelimesi ta başta bahsedildiği üzere alış veriş merkezleri bulunan Müslüman hâkimlerin ordugâhlarına denmiştir. Sonraları bu alış veriş merkezlerin dili öyle bahsedilmeye başlanmıştır. XVIII. yüzyılda Urduca nakh, şikh (kelime kelimesine, baştan sonuna kadar) üslubunda bir şiir açığa çıkmıştır. Böyle bir şiirin içeriği çoğunlukla belli bir kahramanın (adeta efsanevi) dış biçimini betimlerdi. Şair her olayda başkahramanı en ine detaylarına kadar tasvir ederdi. Deka'dan şairlerin Delhi'ye gelmesiyle şiirde yeni bir tarz meydana gelir. Delhi'deki saray şairleri kendi şiirlerinde Farsça ve Urduca'yı sırayla kullanmaya başlarlar. Bu yeni üslup Hint edebiyatı tarihinde "Rengareng Gazel" adını taşımaktadır.

O dönemin büyük şairlerinden biri olan ve zengin bir İran sülalesinin mensubu, şiirin ve aruzun ustası, pek çok gazel ve mesnevinin müellifi Sadrettin Muhammet Faiz'dir (yaşadığı tarih tam olarak bilinmemektedir). Faiz, nazımda geleneksel konuları değil meydana gelen olayları olduğu gibi betimleyen değerleri ilk farkedene ve Urduca yazan şairdir. Faiz şiirde heceye büyük bir önem vermiş, klişeleşmiş mecazlardan kaçınmış ve ince sözlü ekilibristleri kullanmamaya çalışmıştır. 1714 tarihinde Faiz kendine ait ilk Divanını bitirmiştir. Onun şiirde çok kullandığı türlerden biri de nazım (çift kafiyeli beyit)'dir.

XVIII. yüzyılda Müslüman ve Hint geleneğinin edebiyatta iç içe olması Faiz ve Delhi çığırının diğer şairlerinde de dikkat çekmiştir. Hint geleneğinin (Krişna ve Ratha, Lotüs, Fil) tipleri ve unsurlarının Arap ve Fars kültürlerinin gelenekleriyle (Ferhat ve Şirin, Bülbül ve Gül) iç içe geçmesini işte bu Müslüman Hint şairlerinin eserlerinde rastlamak mümkündür.

1783'te Nadir Şah'ın Delhi'yi kuşatması sonucu onun aciz bir duruma düşmesi ve çökmesine neden olmuş ve böylelikle kültür merkezi bu kez Luknov'a geçmiştir. Luknov döneminde Urdu edebiyatı kendinin parlak çehresini kaybetmiş ve milletin fakirleşmesi, çeşitli yağmalar ve İmparatorluğun çökmesine yol açmıştır.

XVIII. yüzyıl Urdu edebiyatı pek çok şairleri meydana çıkarmış, fakat onların hiç birisi "Gazeller Şahı" olan Mir Muhammet Taki Mir gibi olamamışlardır. Mir kendi şiirinde Delhi'nin çöküşünü, milletin derdi ve elemi, o dönemin bütün zorluk ve sıkıntısını zarif bir dille ifade etmiştir. O, Urduca altı Divan, birkaç kaside, mersiye ve yirmiden fazla mesnevi yazmıştır.

Babür'ün edebi mirası incelendiğinde onun yetenekli lirik şair olduğu anlaşılır. Babür'ün kendi çevresinde ve o dönemleri Maverainehr, Horosan ve Hindistan'ın kültür hayatında özel bir yeri olmuştur. Babürname de onun Orta Asya ve Horosan'ın çeşitli şehirlerinde kültür ve ilmin meşhur simalarıyla bir araya geldiği dile getirilir, yani Babür'ün gençken sanata, ilme ve edebiyata candan bağlandığı açıkça görülür. O dönemin edebiyat sahasındaki değerli yadigârları olarak XV. ve XVI. yüzyıllarda Orta Asya, Horosan, İran ve Hindistan'da yazıya geçen türlü Doğu Antolojilerini dile getirebiliriz (Ali Şir Nevai'nin Mecalis'un Nefais'i, Fahri İbn Muhammet Amir el-Heravi'nin Revzat-us Salatin, Sait Hasan Hoca Nisori'nin Muzakir-ul Ahbap, Mir Ali Şir Konig Tantavi'nin Makulat-ül Şuara adlı eserleridir).

Ali Şir Nevai'nin Antolojisinde o döneme ait 459 yazar, şair ve bilim adamları hakkında bilgi verilmiştir. Ali Şir Nevai'nin bu eserini okuduktan sonra Babür'ün çevresinin kültürel seviyesinin ne kadar yüksek ve geniş olduğunu tasavvur edebiliriz. El-Heravi'nin Antolojisi adeta Mecalis'un Nefais'in bir devamı gibidir, çünkü orada Babür dönemine ait şiir ortamı geniş bir şekilde ele alınmıştır. Fahri Heravi Mecalis'un Nefais'i ilk defa Farsçaya çevirmiştir. Doktor Şmel'in ifadesine göre Mecalis'un Nefais'in farsça nüshası günümüzde Londra British Museum'de saklanmaktadır¹².

Fahri el-Heravi'nin Revzat'us Salatin adlı eserinin ikinci bölümünde Zahrettin Babür'ün edebi çevresi hakkında bol bilgileri sunar. Bu tezkirenin müellifi çağdaşlarının edebi

¹² Azımdanova S., **İndiiskii Divan Babura**, Fan Yayınları, Taşkent 1960, s.15.

çevresini çok iyi bilmiş durumdadır. Şiir yazma üslubunu ve eski Özbekçeyi çok iyi bilen Fahri Heravi Babür ve takipçilerinin poetik sırrını derinden kavrayabilmiştir.

Çağdaş dönemde pek çok yabancı bilim adamları Babür'ün şiirine büyük değer vermektedir. Frankfurt'ta bulunan Şark Enstitüsü'nün araştırmacısı Doktor Şmel Fahri Heravi'nin eserine dayanarak şöyle der: "Türk edebiyatının klasik temsilcisi olarak Demiroğullarıyla Özbek Hanlığı sarayında bulunan Hüseyin Baykara ve onun saraylı şairleri değil, aynı zamanda Babür'ün de bu edebiyatın ünlü isimlerinden olduğunu dile getirmek lazımdır"¹³.

Horasan'ın hükümdarı sultan Hüseyin Mirza da döneminin meşhur şairlerindedir. Babür onun şiir dünyasını çok iyi bilmiş, hatta sürekli tenkide almıştır.

Babür kendi şiirlerini Çağatayca yazmıştır. O yüzden Babür yalnız büyük şair değil aynı zamanda üstün kabiliyetli yazardır da. Ona ait Babürname adlı hatıra eseri Doğu Edebiyatındaki dili çok ağır olan diğer şahıslarla kıyasla dili sade ve anlaşılır bir üslupla yazılmıştır. Babürname XVI. yüzyıldaki Özbek nesrinin tarihi kaynağı ve klasik eserlerdendir. Babürname ilk defa Ekber Şah'ın emriyle Farsçaya çevrilmiş sonra, yani XIX yüzyılda İngilizce, Fransızca ve Hindice yayımlanmıştır. Babür'ü içtimai hayatın çeşitli anları ilgisini çekmiştir. O Arap alfabesinin Türkçenin özelliklerine özgü olmadığını anlar ve Hatt-ı Baburi adlı alfabesini meydana getirir.

Babür'ün alfabesi Özbekçenin özelliklerine has bir şekilde yapılmamasına rağmen o Türkçe yeni bir alfabe geliştirme yolunda önemli adımlar atmıştır. Bazı bilim adamları Hatt-ı Baburi'nin asıl nüshasının sadece Babür'ün kendi elyazmasıyla yazılan güzel yazı halinde bulunduğunu tahmin ederler. Böyle düşünenler XIX yüzyılın İngiliz bilim adamları Annet Beverige ve Erskin ve Fransız âlimi Pavel de Kurteyl'dir¹⁴. Diğer âlimlerin çalışmalarında Hatt-ı Baburi ancak elyazma değil bu Arapça alfabesinin asıl 28 harfini karşılayan yeni alfabe olarak geçmektedir. Babür'ün eserlerini eski Özbekçeye yazdığını yukarıda zikretmiştik. Ana diliyle birlikte Babür Farsça, Urduca ve Hint lehçelerini çok iyi bilmiş, ama Babür eserlerini yazarken ana dilini tercih eder.

Babür, Humayun ve Ekber Şah'ın dönemlerine dair tarihi bilgiler ve edebi eserlere dayanarak biz sarayda eski Özbekçenin etkili olduğunu anlamaktayız. XVI. yüzyıl Hindistan'ında sanat ve edebiyatın gelişiminde Farsça ve Urducayla birlikte eski Özbekçenin büyük bir yeri olduğu şüphesizdir.

Babür'ün çevresindeki Emirler, Bekler ve Törelere şiirlerini ana dili olan eski Özbekçeye meydana getirmişlerdir (Hoca Kalon, Şeyh Zeyn, Turdubek Hoksar). Babür hatırasında etrafındakilerin şiir arzusunun büyük ve hepsi de yetenekli şairler olduğunu birkaç yerde vurgular. Eserinde geçen şiir yarışmaları betimlemelerinden eski Özbekçenin "Türk" kelimesiyle belirtildiği ve o Hindistan'da Babür sarayında özel bir saygıya mazhar olan dil olarak nitelendirilmektedir. Şeybaniname adlı tarihi eserin müellifi Muhammet Salih şiirlerini Çağatayca yazan lirik şairdir. Muhammet Salih'in böyle bir ileri toplumda eski Özbekçeye eserler vermesinde Babür'ün ana diliyle yazdığı eserlerinin büyük etkisi olmuştur denilebilir.

¹³ a.g.e. 16 s.

¹⁴ Azımdanova S., **Novıye svedeniye Hattı Baburi**, Fan Yayınları, Moskova 1963. s. 35.

Babürle birlikte Orta Asyalı muhacirlerin çoğu Farsça ve eski Özbekçeyi çok iyi bilmişlerdir. Bunu şu aşağıdaki vaka iyi kanıtlar. Bir seferinde Babür bir şölen esnasında şaka yaparak şöyle der: “Herhangi biriniz Sartça konuşursanız bir kâse dolusu şarap içeceksiniz.” Babür’ün dediği gibi bu şartı yerine getiremeden Sartça konuşamayarak ceza yer. Ertesi sabah Babür tam tersine bir şartta bulunur, yani hanginiz Türkçe konuşursanız ona da bir kâse dolusu şarap sunulacaktır, fakat bu sefer de kimse bu şartı yerine getiremez¹⁵.

Babür’ün şaka şeklinde düzenlediği yarışmadan saraylılar arasında iki dilin de geniş bir kullanımda olduğunu anlarız. Babürün ana dilinde yazdığı eserleri olsun veyahut Hindistan toprağında eski Özbekçeyle yazdığı Divanı olsun Babürün gurbette bile öz ana dilini koruyabilmek için bütün gücünü kuvvetini sarfettiğini açıkça görürüz.

Babür döneminde eski Özbekçenin uygulanmasına dair bize kadar ulaşan sabit kaynaklar şunlardır: Çağdaşlarının ve oğulları Humayun ile Kamran’ın şiirleri ve Babür’ün kızı Gülbeden-Begim’in Humayunname adlı eseri.

Mirat’ül Mamalik adlı eserin müellifi Seydi Ali Reis Delhi’deki Humayun sarayında eski Özbekçeyle şiir yarışmalarının devamlı gerçekleştirildiğini dile getirir. Bu olaylar muhteşem bir öneme sahip edebi geleneğin temelini atmış, Babür’ün bizzat kendisinin kullandığı Özbekçenin Hindistan’ın edebi eserlerinde çekici bir yer tuttuğuna şahittir.

Babür ve mirasçıları sarayda ilim ve kültürün ilerlemesine büyük bir önem vermiş, bilhassa Babür ve oğulları büyük bir kütüphanenin açılmasına neden olmuşlardır.

Hindistan’ın birçok bilim adamları gibi büyük âlim Yusuf da Babür’ün çalışmalarına ayrıca değer verirdi. O, Babür’ü yazar, şair, kıymetli armağanlar bırakan tarihçi ve Orta Asya ile Hindistan’da sosyal bilimlerin ilerlemesine temel atan yüce bir şahıs kabul eder. Zahirüddin Muhammed Babur, Hindistanda Büyük Moğol İmparatorluğunun kurucusu hem edebiyat dâhisidir. O, Arapça, Farsça ve Türkçede üstün bilgiye sahip bir zattır. Tüzük-i Baburi adlı anı kitabı ona Otobiyografinin Padişahı unvanını kazandırmıştır. Ayrıca ona Hindistan’da Moğol İmparatorluğu kütüphanesinin kurucusu demek yerinde olur gibi bir değerlendirmede bulunur¹⁶. Babür’ün torunu Ekber Şah’ın hükümdarlığı sırasında ilme, sanata ve edebiyata büyük bir önem verilmiştir. Babür’ün oğulları Humayun ve Kamran kendi saraylarında eski Özbekçenin Farsça ve Urducayla aynı seviyede kullanılmasını hedeflemiş, fakat bu süreci Ekber Şah desteklememiştir. O, Sanskritçe ve eski Özbekçeden Farsçaya önemli tarihi kitapları çevirmeye çalışmıştır. Ekber Şah’ın iktidarı esnasında Baburname Farsçaya çevrilmişti.

Muhteşem bir miras olarak eski Özbekçenin grameri ve Özbekçenin söz varlığı doğrultusunda yazılan eserleri de burada anmak yerinde olur, çünkü Hindistana Babürle birlikte gelen eski Özbekçe orada uzun bir süre varlığını sürdürmüştür.

Muhammet Yakup Cangi kendi eserinde eski Özbekçenin gramer yapısını inceleme fikrinin Avranzeb tarafından ileri sürüldüğünü vurgular¹⁷. Avranzep, sarayda bulunan ünlü

¹⁵ Babır Zahir-ad-din Muhammed Babırnama, **Kazak dilinde soyletken B. Kojabekuli**, Tolık 2-ci basılı, Almatı, Atatek, 1993. s.249

¹⁶ Azımdcanova S., **İndiiskii Divan Babura**, Fan Yayınları, Taşkent 1960, s.72.

¹⁷ a.g.e., 77 s.

bilim adamıdır bilhassa sanat ve edebiyat alanında onu desteklemiştir. M. Y. Cangi'nin Kelurname adlı eseri, yani Çağatayca ve Farsça Sözlüğü eski Özbekçeyi öğrenmede pek önemli bir kaynaktır. Kelurname'nin içeriğini gözden geçirirken onun XVII. yüzyıl Hindistan'ında ortaya çıktığı ve eski Özbekçenin grameri ve sözlük hazinesine ait bir eser olduğu anlaşılır.

Kelurname mukaddimesinin Farsça ve eski Özbekçeyle yazılması Hindistanda hâkim grup arasında eski Özbekçeye ihtiyaç duyulduğunu gösterir. M.Y.Cangi, kendi eseri hakkında şu izahatta bulunur: "Türkçeye ait bilgiler bir araya getirilerek okurlara anlaşılır ve sade gramer ile kelime hazinesini hazırladım. Amacım onların dili kullanmada bir uygunluk sağlamaktır, onun için bu eseri meydana getirdim"¹⁸.

XX. yüzyılın 1920'li yıllarda Kelurnameye Orta Asya halkları çok önemli edebi eser olarak büyük bir değer vermeye başlamışlardır. Bu sözlüğün yeni baskısının önsözünde eserin Türk lehçelerinin ilk sözlüğü olan Kaşgarlı Mahmut'un sözlüğünden sonraki çok değerli bir kaynak olduğu dile getirilmiştir.

Eski Özbekçenin grameri ve cümle bilgisi Baburoğullarının son devletinin dikkatini çekmiştir. Bundan dolayı Hindistan'da XVII.-XVIII. yüzyıllarda eski Özbekçenin gramer yapısına ait pek çok kitap yayınlanmıştır. Kelurnameden sonra Kass ve Barbal eserlerini eski Özbekçenin grameri üzerinde yazmışlar ve Şeyh Tabip Buhari kendi eserinde bu problemi kurcalamıştır. Muhammet Şah (1719-1747)'in iktidarda bulunduğu sırada Farsça olarak Orta Asya Türk lehçelerinin sözlüğü yapılmıştır.

Durum böyleyken Ali Şir Nevai ile başlayan Babür ve takipçileri Hindistan toprağında birbirini başarılı bir şekilde devam ettirmişlerdir ve Çağatayca ile yapılan millî edebiyatın büyük bir uğraş olduğu şüphesizdir.

KAYNAKÇA

Hindi-Russkii Slovar, Sovetskya Ensiklopedya, Moskova 1972.

Hindi i Urdu, Voprosi Leksikologii i Slovoobrozavanya, Bostoçni Literaturı Kitapevi Moskova 1961.

अनिरुद्ध राय. हिंदी व्याकरण और रचना, 1991.

The Sultanate of Delhi (711-152 AD), Agra 1966.

Haidar M., **Indo-Central Asian Relations. From Early Times to Medieval Period**, New Delhi: Manohar Publishers & Distributors, 2004.

Kozina N. A., Liguta T. V., **Yazıkoviye kontaktı v aspekte kulturi yazıka**, Riga, 1981, s.93.

İstoriya İndii v srednih veka, Moskva, Hauka, 1968, 727 s.

Antonova K. N. **İstoriya İndii**, Moskva Misl, 1973.

Literatura İndii, Sbornik statey, Moskva, 1958.

İstoriya İndiiskih literatur, Moskva, 1964.

¹⁸ a.g.e., 79 s.

- SEREBRIYAKOV İ. D., **Literatunı narodov İndii**, Moskva, 1985.
- MUSAYEV M. K., **Leksikologiya Turkskih yazıkov**, Moskva, 1984, 232 s.
- ŞİPOVA E. İ., **Slovar turkizmov v russkom yazıke**, Almatı, Nauka, 1976.
- ALJANBAEVA, U. T., **Arab tilindeki turkizimder**, Almatı, 1999.
- MUSATAYEVA M. Ş., ŞELYAHOVSKAYA L. A. **Slovoobrazovatelnyı slovar turkizmov**, Almatı, Ana Tili, 1995.